

РИЗИКИ, ЯКІ ЗАВАЖАЮТЬ ПОШИРЕННЮ ЛІЗИНГУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Грибкова С. М., Шевяков Д. В.

У статті проведено ретельний огляд ризиків, які виникають при укладанні лізингових угод. Вибрані класифікаційні ознаки. Всі ризики можна розподілити на дві групи: загальні – які залежать від зовнішнього середовища і специфічні – залежать від діяльності суб'єктів лізингових угод.

Для узагальнюючої класифікації ризиків запропоновані способи мінімізації ризиків. Також були згруповані способи, які дозволяють знизити ризики, як лізингодавачеві, так і лізиноготримувачу. Найбільш поширеними способами є страхування, хеджування, диверсифікація, запобігання та мінімізація лізингового портфеля. Виявлено, що існує нагальна необхідність вдосконалення законодавства України в сфері лізингових операцій.

В статье проведен тщательный обзор рисков, возникающих при заключении лизинговых сделок. Выбраны классификационные признаки. Все риски можно разделить на две группы: общие – зависящие от внешней среды и специфические – зависят от деятельности субъектов лизинговых сделок.

Для обобщающей классификации рисков предложены способы минимизации рисков. Также были сгруппированы способы, которые позволяют снизить риски, как лизингодателя, так и лизингополучателя. Наиболее распространенными способами являются страхование, хеджирование, диверсификация, предотвращение и минимизация лизингового портфеля. Выявлено, что существует острая необходимость совершенствования законодательства Украины в сфере лизинговых операций.

The article gives a thorough review of the risks arising from the conclusion of leasing transactions. Selected classification features. All risks can be divided into two groups: general - depending on the external environment and specific - dependent on the activity of the subjects of leasing transactions.

For generalizing risk classification provides methods for minimizing risks. There have also been grouped methods that reduce risks, as the lessor and lessee. The most common ways are insurance, hedging, diversification, prevention and minimization of the leasing portfolio. It was revealed that there is an urgent need to improve the legislation of Ukraine in the sphere of leasing operations.

Грибкова С. М.

канд. техн. наук, доц. каф. ЕП ДДМА
ep@dgma.donetsk.ua, sv_nik_gr@mail.ru

Шевяков Д. В.

студент ДДМА

УДК 336.77

Грибкова С. М., Шевяков Д. В.

РИЗИКИ, ЯКІ ЗАВАЖАЮТЬ ПОШИРЕННЮ ЛІЗИНГУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Як показує статистика [1, 2] та численні прогнози фінансових експертів, лізингові операції, хоча і дещо втратили свої позиції на ринку кредитування, але вони є і будуть надалі дуже привабливим механізмом, який дозволить підприємцям оновлювати основні засоби найвигіднішим шляхом. Але існує багато факторів, які роблять лізинг достатньо ризикованою справою для бізнесу в нашій країні. Необхідно ретельно вивчати та систематизувати безліч проблем, які можуть з'явитися перед підприємцем під час як обрання форми залучення капіталу, так і під час оформлення угоди, з метою уникнення збитків.

Питаннями ризиків, виникаючих під час лізингових операцій, займалися вже давно як вітчизняні вчені, так і близького зарубіжжя. А саме класифікацією, методиками обчислення та управління ризиками лізингу опікувались Стаднік Є.О. [3], Шевчук Ю.А. [4], Слободянюк О.В. і Степанова Т.В. [5], Проскуріна Н.М. [6], Горшков М. С. [7], Сухенко О. [8], Дорофеева О. В. [9], Байкова И.В. [10] та багато інших.

Метою статті є ретельне вивчення численних факторів ризику при операціях лізингу та пошук шляхів зниження цих ризиків.

Ризик – це можливість виникнення збитків або недоотримання доходів внаслідок невизначеності ситуації. Ризики, з якими стикаються лізингові компанії в процесі своєї діяльності, загалом, для всіх однакові. Приблизно однакова і ймовірність того чи іншого ризику. Але результати ризикових ситуацій різні для різних компаній. Тому що в одній і тій же ситуації одна компанія має більшу обізнаність, ніж інша.

Найбільш узагальненою класифікацією можна вважати наступну [6], класифікаційною ознакою якої є окрема сфера появи ризиків:

- майнові ризики (пов'язані з рухом об'єкта лізингової угоди, зміною його технічних і вартісних характеристик протягом дії угоди);
- фінансові ризики (можливість погіршення фінансового стану лізингодавця);
- політичні або законодавчі ризики (збільшується ймовірність втрат для сторін лізингової угоди).

Всі наступні класифікації є більш детальними і відрізняються одна від іншої поодиночними факторами, а деінде лише різними підходами до категорій.

Залежно від виду лізингові ризики можна класифікувати в такий спосіб.

- Маркетингові ризики – ризик не знайти орендаря на все наявне обладнання. Він притаманний в основному оперативного лізингу.

Способом страхування є збільшення ризикової премії в лізинговому платежі; використання для угод найбільш популярних видів обладнання та іншої техніки; продаж об'єкта угоди по закінченні лізингової угоди з урахуванням кон'юнктури ринку.

- Ризик прискороного морального старіння об'єкта угоди. Оскільки об'єктами лізингових угод, як правило, виступає продукція наукомістких галузей, то вони часто схильні до впливу науково-технічного прогресу.

Основним способом мінімізації цього ризику є встановлення безвідкличного періоду, тобто періоду, протягом якого угода не може бути розірвана.

- Ціновий ризик – ризик потенційної втрати прибутку, пов'язаний зі зміною ціни об'єкта лізингової угоди протягом терміну дії лізингового договору. Лізингодавець втрачає потенційний прибуток у разі підвищення цін на об'єкти лізингових угод, укладених за стари-

ми цінами. Лізингоодержувач зазнає збитків при падінні цін на орендоване за старими цінами устаткування.

Взаємна мінімізація цього ризику здійснюється шляхом встановлення фіксованої суми кожного лізингового платежу протягом всього періоду угоди.

– Ризик загибелі або неможливості подальшої експлуатації – мінімізується шляхом страхування об'єкта угоди.

– Ризик незбалансованої ліквідності – можливість фінансових втрат, що виникають у разі, коли лізингодавець не в змозі рефінансувати свої активні операції, терміни платежів по яких не наступили, за рахунок залучення коштів на ринку позикових капіталів.

Мінімізація досягається шляхом ув'язування потоків грошових коштів у часі і за обсягами; створення резервного фонду; диверсифікації пасивних операцій.

– Ризик неплатежу – ризик несплати лізингоодержувачем лізингових платежів.

Мінімізація заснована на аналізі фінансового становища лізингоодержувача, лімітування суми одного лізингового договору, отриманні гарантій від третіх осіб, страхування ризику неплатежу.

– Процентний ризик – небезпека втрат, що виникають в результаті перевищення процентних ставок, випланих лізинговою компанією за банківськими кредитами, над ставками, передбаченими лізинговим договором.

Зниження здійснюється шляхом купівлі-продажу фінансових ф'ючерсів або укладення угоди «процентний своп».

– Валютний ризик – можливість втрат в результаті коливання валютних курсів. Мінімізуються подібно до процентного ризику.

Політичні та юридичні ризики тісно пов'язані між собою. Найбільш яскраво проявляються при здійсненні міжнародних лізингових операцій.

– Політичний ризик – небезпека фінансових втрат, пов'язаних зі зміною політичної ситуації в країні, страйками, зміною державної економічної політики і т.п.

– Юридичний ризик пов'язаний з втратами, що виникають в результаті зміни законодавчих актів.

Способи управління політичними та юридичними ризиками: аналіз особливостей політичної ситуації і податкового законодавства країни перебування лізингоодержувача; збільшення ризикової премії пропорційно передбачуваної величиною ризиків; міжурядові угоди по гарантії інвестицій.

Виникаючі при лізингових операціях ризики доцільно розподілити на наступні п'ять великих груп за ознакою подібного механізму мінімізації ризиків:

– ризики, пов'язані з вибором предмета лізингу;

– ризики, пов'язані з постачальниками предмета лізингу;

– ризики, пов'язані з втратою лізингоодержувачем платоспроможності в період виконання договору лізингу;

– ризики, пов'язані з ліквідністю предмета лізингу і предметів забезпечення лізингової угоди;

– ризики, пов'язані з формуванням портфеля договорів лізингової компанії.

Відповідно кожній групі ризиків притаманні певні гарантійні механізми, що дозволяють знизити ризики лізингових проектів.

Наступна класифікація стосується суб'єктів лізингової угоди:

1) Ризики, пов'язані з вибором предмета лізингу.

Господарська діяльність учасників (суб'єктів) лізингових угод може призвести до виникнення ризиків, але лізингоодержувач є основним суб'єктом, з яким пов'язані ризики у інших учасників в ході лізингових операцій з початку на стадії вибору предмета лізингу, а потім у ході реалізації договору лізингу. У випадку фінансового лізингу лізингова компанія ку-

пує майно не на власний страх і ризик, а за вказівкою лізингоодержувача. Тут ризики, пов'язані з обґрунтованістю вибору предмета лізингу, його вартісними і технічними характеристиками, споживчими якостями, і лягають вони на лізингоотримувача. Тому що заявка лізингоодержувача формується на базі попередніх переговорів, які проведені з постачальником (продавцем) предмета лізингу.

Для лізингодавця ризики будуть мінімізовані, тому що:

– закон надає лізингоодержувачу право пред'являти вимоги безпосередньо продавцеві предмета лізингу, а не лізингодавцю, незважаючи на те, що між лізингоодержувачем та продавцем договір не укладається;

– страхувальником може виступати як лізингодавець, так і лізингоотримувач. Однак вигодонабувачем є тільки лізингодавець, тому що протягом усього строку договору лізингу майно є власністю лізингової компанії.

2) Ризики, пов'язані з постачальниками предмета лізингу.

Ризики непоставки або несвоєчасної поставки обладнання, а також поставки обладнання, які за своїми характеристиками не відповідає умовам договору купівлі-продажу, лягають на продавця. Прямою гарантією для лізингодавця і для лізингоотримувача є стягнення штрафу з порушника і можливість вимагати заміни неякісного обладнання.

Для мінімізації ризиків та отримання додаткових гарантій лізингодавцю доцільно проводити політику єдиного замовника по групах обладнання. Така політика дозволяє:

– встановлювати сторонам, що беруть участь в договірних відносинах, довгострокові господарські зв'язки;

– формувати централізовану систему сервісного обслуговування;

– отримувати додаткові знижки за цінами;

– зменшувати величину авансових платежів;

– одержувати від постачальників (продавців) дешевші за вартістю запозичення (порівняно з банківськими) у вигляді комерційних кредитів.

Остання обставина в найбільшій мірі призводить до мінімізації ризиків, так як постачальник зацікавлений у розширенні збуту своєї продукції і йому економічно не вигідно не виконувати своїх зобов'язань. Оскільки постачальники зацікавлені в розширенні каналів збуту виробленої ними продукції, зростанні обсягів продажів, то їх економічний інтерес безпосередньо залежить від розвитку ринку лізингових послуг, зростання його активності.

На думку інших авторів [9] недоліками лізингу, а реально ризиками лізингодавця є те, що:

1) на лізингодавця накладається ризик морального старіння устаткування;

2) для лізингоодержувача вартість лізингу виявляється більш високою, ніж ціна купівлі устаткування (фінансовий лізинг);

3) у випадку виходу з ладу устаткування платежі за лізинговою угодою відбуваються у встановленні строки незалежно від стану устаткування;

4) лізингоотримувач відіграє визначальну роль у виборі об'єкта лізингу ще на стадії його купівлі-продажу, і об'єкт фінансового лізингу повинен перейти у власність лізингоотримувача, тому останній компенсує ризик випадкового знищення або пошкодження об'єкта і несе затрати з експлуатації, технічного обслуговування, ремонту об'єкта, якщо інше не передбачене договором;

5) потрібне податкове навантаження ПДВ операцій імпорту іноземних товарів на умовах лізингу;

6) відсутність законодавчих норм, які б надавали право прискореної амортизації об'єктів лізингу;

7) якщо лізингова компанія укладає з фізичною особою договір фінансового лізингу, вона має цей договір завіряти у нотаріуса [9].

Таким чином, підбиваючи підсумки різних класифікацій ризиків лізингових угод, їх можна поділити на дві групи – загальні і специфічні (рис.1).

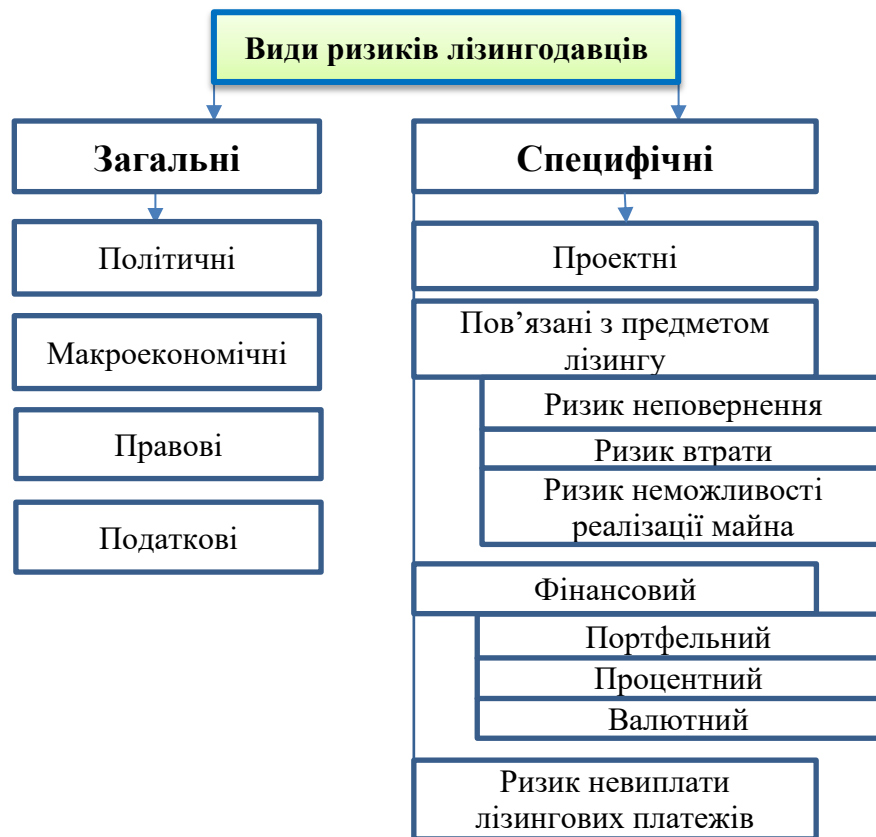

Рис. 1. Загальна класифікація ризиків лізингових відносин

Розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу й можливе лише за умови прийняття урядом програми розвитку ринку лізингових послуг. Тож підіб'ємо підсумки у питанні, як можна мінімізувати ризики лізингової угоди

Ризик неповернення лізингового майна потенційно присутній у всіх лізингових угодах і може бути зменшений у результаті якісного аналізу сумлінності лізингоодержувача, ретельного опрацювання юридичної сторони лізингової угоди та розробки ефективної схеми забезпечення угоди.

Для мінімізації ризику втрати предмета лізингу ефективно укладення договору страхування на лізингове майно. Воно може бути застраховане як лізинговою компанією, так і лізингоодержувачем.

Ризик неможливості реалізації обладнання на вторинному ринку типовий для лізингової діяльності. Ступінь ризику залежить від об'єкта лізингової угоди: обладнання, яке не підлягає демонтажу; унікальне виробниче обладнання; дороге обладнання, яке важко реалізувати за прийнятною ціною.

До обладнання, яке не підлягає демонтажу, в лізинговому контракті необхідно, по-перше, в обов'язковому порядку передбачати викуп його лізингоодержувачем, а по-друге, ретельно перевірити надійність і платоспроможність лізингоодержувача. Необхідно прагнути до того, щоб договір лізингу не був розірваний раніше встановленого терміну.

Мінімізувати ризик неможливості реалізації обладнання на вторинному ринку можна ще кількома способами.

Перший – укладення додаткових договорів з третіми особами, частіше за все з постачальником, угоди про подальший викуп, або про повторну реалізацію (ремаркетинг).

Другий спосіб – розробка дієвої схеми забезпечення. Схема забезпечення повинна бути створена з урахуванням специфіки конкретного лізингодержувача – з тим, щоб йому простіше було розрахуватися за лізинговим договором, ніж потрапити в розряд проблемних клієнтів. Попадання лізингодержувача в розряд проблемних клієнтів загрожує йому втратою можливості подальшого укладання контрактів з лізинговими, страховими компаніями та іншими організаціями, тому що списки недобросовісних фірм публікуються в спеціалізованих виданнях різними некомерційними організаціями. В Україні процес отримання кредитної історії суттєво ускладнюється. Тільки три кредитних бюро існують в Україні, і вони почали працювати в грудні 2005 року. З розвитком кредитних бюро, лізингові компанії зможуть спростити процес оцінки клієнта, що сприятиме росту кількості лізингових операцій [2].

Також до основних проблем, що перешкоджають успішному формуванню лізингових відносин в Україні можна віднести: брак стартового капіталу у лізингових компаній; недостатню фінансову стійкість лізингодавців; слабкий розвиток інфраструктури ринку; нестабільну економічну ситуацію в країні; незацікавленість банків у довгостроковому кредитуванні лізингових угод; відсутність стимулів та необізнаність суб'єктів господарювання у застосуванні лізингу; виражену тенденцію вітчизняного лізингового ринку до залежності від імпорту; слабку державну підтримку, відсутність податкових пільг, у тому числі для структур, готових надати довгострокове кредитування; відсутність державної зацікавленості та її підтримки у формуванні розвинутого ринку лізингових послуг; обмеженість довгострокових фінансових ресурсів та їх висока вартість; нестачу кваліфікованих фахівців з питань лізингу на рівні учасників лізингових відносин.

Отже, як видно з огляду, для мінімізації впливу ризиків лізингової діяльності на ринку фінансових послуг розроблено та застосовується безліч механізмів впливу на ризик, що можна звести до чотирьох основних груп [6, 7]: страхування чи резервування; хеджування; диверсифікація; запобігання (відмовлення від пов'язаного з ризиком проекту) чи мінімізація (консервативне керування лізинговим портфелем).

Економічна сутність страхування полягає в створенні резервного (страхового) фонду, відрахування в який для окремого страхувальника встановлюються на рівні, значно меншому за суми очікуваного збитку і, як наслідок, страхового відшкодування. Таким чином, відбувається передача більшої частини ризику від страхувальника до страховика. Витрати на страхування за договором лізингу несе лізингодержувач, якщо інше не встановлено договором. Страхування чи резервування не ставлять за мету зменшення імовірності прояву ризиків, а націлені переважно на відшкодування матеріального збитку від прояву ризиків. Цей підхід лежить в основі регулювання ризиків з боку держави. У той же час страхування ризиків обов'язково припускає проведення заходів щодо зниження імовірності настання страхових подій, що, як показує практика, не завжди дають очікуваний результат.

Хеджування являє собою форму страхування від можливих втрат шляхом укладання додаткової угоди. Подібна «подвійна гарантія», як від прибутків, так і від збитків, відрізняє хеджування від класичного страхування.

За допомогою хеджування можна зменшити вплив цінових ризиків та ризиків ринкової ліквідності, які виникають внаслідок невідповідності ринкової ціни та ціни на вторинному ринку. Така ситуація вказує на те, що предмет лізингу може бути проданий за ціною, яка суттєво нижча від ринкової. Механізм хеджування від цінового ризику є актуальним, коли предмет лізингу є інноваційним продуктом, ціна якого в момент придбання лізинговою компанією є вищою від його ринкової ціни.

Сутність диверсифікації полягає в зниженні максимально можливих втрат за одну подію, однак при цьому одночасно зростає кількість видів ризику, який необхідно контролювати. Диверсифікація ефективна тільки для зменшення несистематичного ризику (тобто ризику, пов'язаного з конкретним договором лізингу).

Для забезпечення виконання умов договору, зокрема виявлення та припинення нецільового використання активів, наданих у лізинг, використовується система моніторингу. Моніторинг дозволяє проконтролювати прості і звести їх до мінімуму, ефективно розподіляючи ресурси. У процесі управління ризиками можна використовувати різні заходи щодо зниження їх рівня. За допомогою вивчення причин виникнення ризиків можна запобігти ризикам, уникнути їх чи вийти з ризикової зони.

Найвища стадія розвитку лізингового ринку характеризується активним використанням механізму сек'юритизації для фінансування лізингових операцій. Сек'юритизація дозволяє реструктурувати портфель поточних лізингових угод і одержати фінансування під дебіторську заборгованість у формі майбутніх грошових надходжень за договорами лізингу.

ВИСНОВКИ

На базі аналізу різних класифікацій лізингових ризиків, їх можна поділити на дві – групи загальні і специфічні. Для того, щоб мінімізувати ризики, необхідний комплекс взаємопов'язаних заходів з надання гарантій, який передбачає:

- розуміння і врахування інтересів кожного з учасників лізингового проекту, досягнення балансу інтересів;
- створення умов, при яких всім учасникам проекту має бути економічно не вигідно не виконувати прийнятих на себе зобов'язань;
- розділення ризиків між учасниками;
- побудова страхового захисту від втрат, які можуть виникнути у зв'язку з реалізацією лізингового проекту.

Всю безліч механізмів впливу на ризик можна звести до чотирьох основних груп: страхування чи резервування; хеджування; диверсифікація лізингового портфеля; запобігання та мінімізація лізингового портфеля.

Зокрема ефективними механізмами контролю за виконанням лізингових угод є система моніторингу та сек'юритизації лізингового портфеля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ринок лізингу. Статистика. Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua/ua/rating/>
2. Ринок лізингу України: основні тенденції та прогнози 2015. Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uul.com.ua/experts/leasing_market/
3. Стаднік Є.О. Аналіз сучасного стану ринку лізингу в Україні / Є.О. Стаднік // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 6. – С. 60–66.
4. Шевчук Ю.А. Термінологія та класифікація лізингу / Ю.А. Шевчук // Лізинг в Україні. – 2008. – № 5. – С. 5–6.
5. Слободянюк О.В. Ринок лізингових послуг в Україні / О.В. Слободянюк, Т.В. Степанова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – № 16 (ч.4). – С.129–132.
6. Проскуріна Н.М. Ризики лізингової діяльності та перспективні напрями їх мінімізації / Н.М.Проскуріна, Г.В. Верескун // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №4(8). – С.75–83.
7. Горшков М. С. Управление рисками лизинговых сделок / М. С. Горшков // Аудит и финансовый анализ. – 2007. – № 3. – С. 43–54.
8. Сухенко О. Управління ризиками лізингової компанії / О. Сухенко // Лізинг в Україні. – 2008. – № 1. – С. 11–14.
9. Дорофєєва О. В. Фінансові ризики лізингових компаній України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. В. Дорофєєва. – Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль, 2004. – 24 с.
10. Байкова І.В. Оцінка ризиків при заключенні договорів лізинга / І.В. Байкова // Вестник Гомельского государственного технического университета им. П.О. Сухого. – 2002. – №1(7).
11. Селеванова Т.С. Ризики лізингових операцій і способи їх мінімізації / Т.С. Селеванова // Вісник Сев-КавГТУ. Серія "Економіка". – 2003. – № 1 (9).